

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

İKİNCİ BÖLÜM

KILIÇDAROĞLU v. TÜRKİYE

(Başvuru no. 16558/18)

KARAR

Art 10 • Madde 10 • İfade özgürlüğü • Parlamento çatısı altında yapılan iki siyasi konuşmada Başbakan'ın itibarını zedelediği gerekçesiyle ana muhalefet partisi lideri aleyhine verilen hukuk kararı • Açıklamaların yapıldıkları bağlam ve biçimde incelenmemesi • Önemli miktarda tazminata hükmedilmesi • Yerel mahkemelerin, Mahkeme'nin içtihadındaki ilgili kriterlere gereken önemi vermemesi

STRAZBURG

27 Ekim 2020

İşbu karar, Sözleşme'nin 44 § 2 maddesinde belirtilen koşullar çerçevesinde kesinleşecektir. Bazı şekli düzeltmelere tabi tutulabilir

Kılıçdaroğlu v. Türkiye davasında,

Daire halinde toplanan İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İkinci Bölüm),

Jon Fridrik Kjølbrot, *Başkan,*

Marko Bošnjak,

Valeriu Grițco,

Arnfinn Bårdsen,

Darian Pavli,

Saadet Yüksel,

Peeter Roosma, *hakimler,*

ve Stanley Naismith, *Bölüm Yazı İşleri Müdürü'nden* oluşmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti aleyhine 28 Mart 2018'de Sayın Kemal Kılıçdaroğlu tarafından yapılan başvuruyu dikkate alarak aşağıdaki kararı vermiştir:

GİRİŞ

Dava, dönemin Başbakanı tarafından ana muhalefet partisi genel başkanına karşı açılan iki tür hakaret davasıyla ilgilidir.

OLAYLAR

1. Başvurucu, 1948 yılında doğmuştur ve Ankara'da yaşamaktadır. Avukat Bay C.Çelik tarafından temsil edilmektedir. Başvurucu, ana muhalefet partisi CHP'nin genel başkanıdır.

2. Hükümet kendi delegeleri tarafından temsil edilmiştir.

I. DAVAYA İLİŞKİN BELİRLİ DURUMLAR

3. Başvurucu aleyhine açılan dava, dönemin Başbakanı ve iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi ("AKP") genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açılmıştır ve 31 Ocak 2012 ve 7 Şubat 2012 tarihlerinde başvurucunun parlamento çatısı altında gerçekleşen grup toplantısında yaptığı iki konuşma ile ilgilidir. Düzenli olarak yapılan bu toplantılarda, başvurucu çeşitli güncel konular hakkında konuşmuştur. Görüşmeler ağırlıklı olarak CHP milletvekillerine yöneliktir; ayrıca toplantılar bu partinin çok sayıda üyesi ve katılmak isteyen herkes tarafından erişilebilirdir.

A. Başvurucunun 31 Ocak 2012'deki konuşması

4. 31 Ocak 2012 tarihinde, CHP genel başkanı olarak başvurucu, hidroelektrik santralleri inşa etme planlarına karşı protestolar hakkında bilgi

verdikten sonra protestocular aleyhinde verilen mahkeme kararlarını eleştirdiği bir konuşma yapmıştır. Konuşması şu şekilde devam etmiştir:

“Tortum’da HES’e karşı çıkan, toprağını, ekmeğini ve Türkiye’yi savunan 86 yaşındaki Nafiye anayı karakola götürceksiniz, sabaha kadar tutacaksınız, darb edeceksiniz, yerlerde sürükleyeceksiniz. Bunun adına da ileri demokrasi denecek...”

Çok garip olaylara şahit oluyoruz. Bildiğiniz gibi mahkemelerden bahsetmek çok tehlikeli çünkü Sayın [Recep Tayyip Erdoğan] [Başbakan] mahkemeleri önemli ... Mahkemeler ne yaptı? Tayyip Bey’in mahkemelerinden biri, grubumuzda misafirimiz olan HES direnişçisi 17 yaşındaki L. Y. hakkında 'komşularıyla ve akrabalarıyla görüşmeme' kararı vermiş. Evet Türkiye’de 21. yüzyılda mahkeme böyle bir emir veriyor, bu bir demokrasi paradisisidir...

Post-modern bir diktatörlük rejimi görüyoruz. Postmodern bir diktatörlük rejiminin böyle mahkemeleri vardır ve post-modern bir diktatör tarafından yönetilir; ve özel mahkemeleri var ... Şu anda Türkiye’de HES’e karşı çıktığı için yargılanan insan sayısı bin 26’dır. Bin 26 kişi hangi demokraside 'ben su istiyorum' diye mahkemelere götürülür. Bu mahkemeler, adaleti dağıtmak için orada değiller. Bu mahkemeler, güçlüler adına baskı işlevini yerine getirmektedir... Görüşleri ne olursa olsun, en içten inançlarına ve vicdanlarına göre hareket eden, hukukun üstünlüğüne inanan ve bunun için çaba gösteren tüm vicdan yargıçlarına elbette azami saygım var. Onlar bu ülkenin, demokrasinin garantörleri. Ama onlara söyleyecek birkaç sözüm var. Korkmayacaksınız ...

Sevgili dostlar, bu yüzden modern demokraside özel mahkemelerin yeri olmadığını söylüyoruz; diktatörlük rejimlerinde yerleri vardır ... Bu ülkede artık post-modern bir diktatörlük rejimi var, herkes bunun farkında olmalı. Misyonumuz bu diktatör rejime karşı mücadele etmek, halka yakın olmak ve halkın taleplerini ifade etmektir.

Sevgili dostlar, bu yerden 'bize hiçbir şey olmayacak' diyenlerle konuşuyorum ... Seninle konuşuyorum, sevgili kardeşim: Sana hiçbir şey olmayacağına dair hiçbir suç işlemediğin için değil. Suçlu olup olmadığımıza bakmazlar. İktidar kafaya koyduysa, gece yarısı gelecekler, zorla evinize girecekler ve sizi hapse atacaklar; Sen derdini anlatıncaya kadar zaten altı ay geçer....

“Ahlakın ve insanlığın iflas ettiği bir duruma bakalım, Deniz Feneri davasına bakalım. Ahlak ve insanlık orada iflas etmiştir. Düşünün değerli arkadaşlarım, koskoca bir Türkiye Cumhuriyeti, koskoca bir devlet, bir Bakanlar Kurulu bütün görevini bırakmış savcılarla uğraşiyor. Nedir biliyor musunuz? Savcılar hırsızın peşinde, Bakanlar Kurulu da savcıların peşinde. Şimdi bakın, Almanya’da yargılandılar. Adamlar karar verdiler ... hakim dedi ki "Bunlar piyon asıl failler Türkiye’de." Şimdi geldiğimiz noktada gördük, asıl faller savcılar. Size ne kardeşim dava açarsınız? Bakın, burada hiçbir şey yoktur diye karar verseydiniz kiminiz ya Adalet Bakanlığına müsteşar olurdu ya da Yargıtaya üye olurdu veya özel kurullarda başkan veya yardımcı olurdu, terfi ederiniz, size ne, adalet ne! ... Adalet sistemimiz özüne kadar çürümüş durumda! ... savcılar hakkında 11 yıla kadar hapis cezasıyla dava açtılar... Bu hukuk camiasına açıkça gözdağı vermek demektir... Bu dava aynı zamanda Sayın Başbakanın yakın arkadaşlarının hırsızlık, yolsuzluk yapma haklarını tescil eden bir davadır, yani artık yapabilirsiniz demektir.

Sevgili dostlar, yüzyılın yolsuzluk davası bir adli skandala dönüştü. Buradan hırsızlık ve yolsuzluk yapan herkese sesleniyorum: Ey hırsızlar, ey yolsuzluk yapanlar, eğer başına bir şey gelmesini istemiyorsanız hırsızlık ve yolsuzluk yapmadan önce Sayın Başbakanla temasa gecin, irtibat kurun, kimse size dokunamaz.

KILIÇDAROĞLU v. TÜRKİYE KARARI

Olabilir, Sayın Başbakanın iş yükü fazladır, ulaşamayabilirsiniz size ikinci adres veriyorum, köstebek bir bakan var, ona ulaşın, yine başınıza bir şey gelmez, rahat edersiniz siz. Artık ne savcı, ne polis ne hâkim size dokunamaz, siz dokunulmaz olursunuz; dilediğiniz gibi yolsuzluk yaparsınız, dilediğiniz gibi hırsızlık yaparsınız.

...

Değerli arkadaşlarım, Sayın Başbakanın biliyorsunuz klasik bir takıntısı vardır, CHP takıntısı var. Geçen gün yine Grupta bir konuşma yapmış. Diyor ki “İşte, en son katsayı düzenlemesini bir kez daha Danıştaya götürdüler. Siz bu imam hatiplerden neden rahatsız oluyorsunuz? Dindar bir nesil gelmesin diyorsunuz.” Bunu söylüyor Başbakan.

Değerli arkadaşlarım;

Bir: Danıştaya Cumhuriyet Halk Partisinin değil de 2 kişinin bireysel başvuru yaptığını bilmeyecek kadar cahil olamaz Sayın Başbakan çünkü bu kadar cehalet bir başbakana fazla gelir.

İki: Göz göre göre “Cumhuriyet Halk Partisi başvurdu” diyor, yani yalan söylüyor. Bir Başbakana yalan söylemek yakışır mı? Yalan söylemek yakışır mı sana Başbakan? O koltukta oturuyorsun sen, yalan söylüyorsun sen açıkça Yalan söylemek, iftira atmak, bir Cumhuriyet Halk Partili olarak benim onuruma dokunuyor. Sen Başbakansın, danışmanların var, Cumhuriyet Halk Partisi kurumsal olarak böyle bir başvurmadı sen bilmiyor musun bunu? Biliyor, biliyor ama iftira atıyor. Yalan söylüyor. Yalan söylemek ancak sana yakışır zaten. Kardeşliğin, sevginin ve birliğin dinini, fitne çıkararak, nefret üreterek, bölücülük yaparak kullanmak ancak sana yakışır. Bakın, insanları “dindar ve dindar olmayanlar” diye ayırıyor. Şimdi Başbakana bir soru soruyorum: Sayın Başbakan diyorsun ki “Siz dindar olmayan bir nesil gelmesin istiyorsunuz.” Peki, Sayın Başbakan, bu nesilden önceki nesil dinsiz miydi? Bir insanı dindardır, dindar değildir diye ölçüyü sana kim verdi? Bu yetkiyi sana kim verdi? O terazi senin elinde duruyor mu, durmuyor mu? Sen nasıl insanlara bakıp da sen dindarsın, sen dindar değilsin diye ayırabilirsin? Bu şirk değil midir? Allah’tan korkmuyor musun sen? Bu ülkede bölücülük yapıyorsun. Her insanın dini, her insanın inancı, her insanın giysisi kendi bileceği şeydir ve Cumhuriyet Halk Partisinin başının üstünde yeri vardır. Bunu önce sen bil Başbakan.

... Bir toplumun fay hatları vardır, o fay hatlarının tetiklenmemesi lazımdır. Fay hatlarını tetiklerseniz toplumda deprem yaratırsınız, ayrışma yaratırsınız. Bunun adı bölücülüktür, ülkeye ihanettir. Bakın, nerede bir mezhep fayı var hemen Başbakan orada, nerede bir ırk fayı var, Başbakan orada, nerede bir tarihi fay var Başbakan orada. İnsaf ya, bu memleketi niye bölüyorsunuz arkadaşlar? ... Bir siyasetçinin görevi siyasi rant elde etmek değildir, din üzerinden oy toplanmaz, din üzerinden oy topluyorsan o oyların tamamı haramdır.

... Şimdi kalkmışsın İslam dünyasında mezhep çatışması, ırk çatışması getiren siyasi planın Türkiye’de taşeronluğunu yapıyorsun. Ayıptır sana. Yazıktır bu millete. Yazıktır bu ülkeye...

Değerli arkadaşlarım, işte bunların dindarlığı bu kadardır. Hiç ahlaksızlıkla dindarlık bir arada olur mu arkadaşlar? Ahlaksızlıkla dindarlık bir arada olur mu? “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” diyen Yüce Peygamber ahlakı yüceltmıştır. Bir insan hem ahlaksız hem dindar olacak, olmaz. Haram ile helal farkı gözetmeyen insandan dindar olmaz. Kul hakkı gözetmeyen insandan dindar olmaz, yetim hakkı yiyen insandan dindar olmaz, kamu malına, devletin malına el uzatan adamdan hiç dindar olmaz.

Irak'ta bir buçuk milyon Müslüman öldürüldü, senin gıkın bile çıkmadı, dilsizleştin sen. "Haksızlık karşısında duran şeytandır, dilsiz şeytandır." İlkesi bizim Peygamberimize aittir. Haksızlık karşısında senin dilin sustu. Kaddafi linç edilirken sesin çıkmadı, alkış yaptın burada... Kusura bakma Sayın Başbakan sen dindar falan değilsin. Sen din tüccarısın. Dindar insanların inançlarını sömüren bir insansın...

Değerli arkadaşlarım, karşımıza ipin ucunu kaçırmış bir Başbakan var... Halkın canını yakan sorunlarla hiç kimse ilgilenmiyor ama Başbakan din tüccarlığıyla işi götürmeye çalışıyor..."

5. 1 Mart 2012 tarihinde, başvuru aleyhine, kendisine karşı yapıldığını iddia ettiği suçlamalar nedeniyle kişisel ve mesleki şeref ve itibarına zarar verdiği gerekçesiyle 10.000 Türk Lirası (TRY) tazminat talep eden dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ("davacı") tarafından yerel mahkemede dava açılmıştır. Davacıya göre, başvuru, konuşmasında, davacıyı hırsız olmakla ve hırsızlık ve yolsuzluğa karışanları korumakla suçlamış ve kendisine karşı "cahil", "yalancı", "iftiracı" ve "baş belası" (*fitneci*) olarak nitelendiren "bölünmeyi körüklemek", "din tüccarı", "din yoluyla oy toplamak" ile suçlayan, "tanrısal değil ahlaksız olma", "*helal* ile *haram* arasındaki farkı bilmeme", "başkalarından, yetimlerin bile mallarını kapma" ve "kamu malına el koyma" gibi küfürlü ifadeler kullanmıştır. Yine davacıya göre, başvuru sözleri kişilik haklarını ihlal edecek niteliktedir ve meşru eleştirinin sınırlarını aşmıştır.

6. Başvuru, yerel mahkemedeki savunmasında, her şeyden önce, bu ifadelerin bütünsel ve bağlamsal olarak incelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Davacının kendisine yönelik eleştirilerinde agresif bir üslup kullandığını açıklamıştır. Başvuru ayrıca, özellikle gündemde olan bir dava olan Deniz Feneri davasındaki cezai soruşturmanın yürütülme şekline ilişkin olarak kendisinin de eleştiride bulunduğunu ileri sürmüştür: kendisine göre, davadan sorumlu savcılar davadan alınmış ve ceza ve disiplin soruşturmalarına tabi tutulmuştur. Başvuru, diğer eleştirilerine ilişkin olarak, davacı tarafından seçim kampanyaları ve 2010 referandumu sırasında yapılan konuşmalarda belirli etnik kökenlere veya dini inançlara ilişkin açıklamalara yanıt olarak yaptığını söylemiştir. Son olarak, "yalancı" terimi ile ilgili olarak, Danıştay nezdinde yapılan temyizde davacı tarafından verilen yanlış bilgilere atıfta bulunmuştur. Savunmasında, *Tuşalp v. Türkiye* (no. 32131/08 ve 41617/08, 21 Şubat 2012) kararındaki, olgu beyanları ile değer yargıları arasındaki ayrıma ilişkin bazı paragraflara atıfta bulunmuştur.

7. 23 Ekim 2012 tarihli kararında, yerel mahkeme, davacının iddialarını kısmen kabul ederek davacının itibarına zarar verildiğine karar vermiş ve buna doğrultuda Medeni Kanun'un 24. ve 25. maddeleri uyarınca başvuru ortaya çıkan manevi zarara karşılık 5.000 TL tutarında ödeme yapmasına karar vermiştir.

Mahkeme gerekçesinde şu sonuca varmıştır:

“... .. [Sanık] meclis grubu olan bir siyasi partinin genel başkanıdır; davacı, iktidar partisinin genel başkanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanıdır.

Bir muhalefet partisinin genel başkanı olan sanık, parlamento bölgesinde başka şeylerin yanı sıra şunları söylediği bir konuşma yapmıştır ...: "... Ey hırsızlar, ey yolsuzluk yapanlar, eğer başına bir şey gelmesini istemiyorsanız hırsızlık ve yolsuzluk yapmadan önce Sayın Başbakanla temasa geçin, irtibat kurun, kimse size dokunamaz., ... yalan söylüyor..., Yalan söylemek ancak sana yakışır zaten. Kardeşliğim, sevginin ve birliğin dinini, fitne çıkararak, nefret üreterek, bölücülük yaparak kullanmak ancak sana yakışır..., Sayın Başbakan sen dindar falan değilsin. Sen din tüccarısın. Dindar insanların inançlarını sömüren bir insansın." Bu sözler dikkate alındığında, anılan sözlerde öz ile biçim dengesi bozulmuş; eleştiri sınırı aşılmıştır; Bu [kelimeleri] yürütme hakkında yorum ve yargıları ifade etmek için kullanmak zorunlu [değildir], eleştiri, uygun bir üslup ve ifade ile yapılsaydı daha etkili olacaktı. [Sonuç olarak] yapılan açıklamalar davacıya kişisel bir saldırı olarak kabul edilmelidir ... ”.

8. 7 Ocak 2013 tarihinde başvuru, temyiz başvurusunda bulunmuştur.

9. 11 Aralık 2013 tarihinde Yargıtay, 23 Ekim 2012 tarihli kararı, usul kurallarına ve hukuka uygun olduğu görüşüyle oybirliğiyle onamıştır.

B. Başvurucunun 7 Şubat 2012'deki konuşması

10. 7 Şubat 2012 tarihinde, başvuru, partisinin meclis grubu toplantısında bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın ilgili kısımları aşağıdaki gibidir:

“...Sevgili dostlar, 2012 yılında bazı ciddi olaylar gördük. Kederin üstesinden gelen, Anadolu'nun fakir bir kadını olan S.E.'den bahsediyorum. Uludere'de öldürülen çocuklardan birinin annesi [28 Aralık 2011'de otuz dört kişinin öldüğü olay] ....

Sevgili dostlar, hemen Uludere bölgesine gittim. Sadece ben değil dostlarım da... Ama Başbakan hâlâ oraya gitmedi, oraya ayak basmadı, bakanlarını gönderdi; ordunun gözetiminde bir çadırın içine tiyatro kuruldu. Bir adamı çağırdılar ve taziye çadırındaymış gibi davrandılar. Yazıklar olsun sana! Biraz ahlakınız olmalı, biraz erdeminiz olmalı. Milleti Türkiye'yi kandırıyorsun; taziye çadırı var ama oraya gidemiyorlar ... Normalde Başbakan bana teşekkür etmeliydi, 'Gidemedim, muhalefet lideri olarak gittin oraya gittin, seni içtenlikle kutluyorum' demeliydi. . O bunu söyledi mi? Hayır. Hakaretler, bölünmeyi [kışkırtma] dahil pek çok şey söyledi. Bunu neden söyledi? Ona uyduğu için mi? [Bize] iftira atıyorsunuz, yalan söylüyorsunuz ve sonra bizi suçluyorsunuz.

Sevgili arkadaşlar, bir kez daha tekrar ediyorum. İftira iyi bir şey değildir. Birine iftira atmak iyi bir şey değil ama bize iftira atıyorlar ... Genelkurmay Başkanı açıklama yaptı ve dışarıdan [Uludere'deki olay hakkında] bilgi aldıklarını söyledi ... Şu soruyu soruyorum: nerede Bu bilgi Amerika Birleşik Devletleri'nden İsrail'den mi geldi? ... Hiçbir şey söylemedi .... Neden korkuyorsun? Yabancı istihbarat servislerinin kuklası olduğunuz için açığa çıkacağından korkuyorsunuz ...

... Birkaç gün önce gazetelerde ilginç bir hikaye vardı. İstanbul Boğazı üzerindeki üçüncü köprü yapılacak. Haritayı açtılar, [Başbakan] 'köprü orada inşa edilecek' dedi ve hepsi bu. [Hangi çağda] yaşıyoruz? Neden inşaat mühendisliği okulları açtık?

Neden mühendislerimiz, mimarlarımız var? Tüm bunları durdursak iyi olur çünkü bir adam her şeyi biliyor. Demokratik kültürden, bilimden ve ahlaktan çok uzak bir Başbakanı ilk kez görüyorum...

Sevgili dostlar, [Başbakanı] dindar bir kişi olarak görmenin dindar insanlara en büyük hakaret olduğunu söylemiştim. Tekrar ediyorum: [Başbakan] dindarlığı yüzeysel olan bir din taciridir ... Dindarlıkları oldukça farklıdır. [Başbakan] ve dostlarından bahsediyorum. Deniz Feneri olayını, yolsuzluğu [biliyoruz]. Bunu da dindarlık adına yaptılar. İnsanların en saf duygularını istismar ettiler ... Buna prensip sahibi olmayan ahlaksız olmak denir. Tıpkı Deniz Feneri bünyesinde bağış toplandığı gibi, [Başbakan] da şimdi din satarak oy toplamak istiyor ...

İlk kez ahlaktan uzak bir Başbakan görüyorum. Bu küstahlığı görüyor musunuz, bu ahlaksızlığı görüyor musunuz? İçinde bir parça ahlak var mı? Hadi, gel ve anlat bize.

... Bunlar post-modern diktatörler. Kendinize iki soru sorun: "[Başbakan] hakkında kötü bir şey yazarsam, bana bir şey olma riski var mıdır" ve "aramaları dinleniyor mu". Bu iki soruyu olumlu yanıtlarsanız, bu ülkede demokrasi olmadığını bilmelisiniz. Başbakan 'Kılıçdaroğlu, gözüm üzerinizde. Attığınız her adım, hatta nefesiniz bile ülkenin her yerinde izleniyor'. diyor. Bu pervasızlığı, bu densizliği, bu ahlaksızlığı görüyor musunuz? Ana muhalefet partisi liderini gözetim altına alacaksınız, aramalarını dinleyeceksiniz, bunu utanmadan sergileyeceksiniz ve sonra "bu ülkede demokrasi var" diyeceksiniz. O nedenle diktatör olduğunu söylüyorum. Kendileri itiraf ettiler. Amaçları ne? Ülkeyi korkutmak için. [Başbakan] diyorum, senden korkmuyorum, ama sana bir sorum var: sende bir ahlak kısıntısı var mı? Hadi, gel ve bize anlat' ...

11. 1 Mart 2012 tarihinde davacı, yerel mahkemede, başvuru aleyhine ikinci bir hukuk davası açarak, kendisine yöneltildiğini iddia ettiği suçlamalar nedeniyle kişisel ve mesleki şerefine ve itibarına verilen zarar dolayısıyla 10.000 TL tazminat talep etmiştir. Davacıya göre başvuru, kendisini "ahlaksızlık, utanmazlık ve erdemsizlikle; iftiracı, yalancı, yabancı istihbarat örgütlerinin oyuncağı olmak, Amerika ve İsrail'in oyuncağı olmak, ahlaktan uzak olmak, haysiyetsiz olmak, bölücülük yapmak ve dindar görünümlü bir din tüccarı olmak"la itham etmiştir. Başvurucunun sözlerinin kişilik haklarını ihlal edecek nitelikte olduğunu ve izin verilen eleştiri sınırlarını aştığını ileri sürmüştür.

12. Başvuru, yerel mahkeme önündeki savunmasında, Türk Hava Kuvvetleri tarafından düzenlenen ve otuz dört kişinin hayatını kaybettiği bombalamanın ardından meydana gelen trajedinin ardından yaşadığı üzüntüyü ifade ettiğini ileri sürerek başlamış ve Başbakan'ın bu olaydan sonra tavrını eleştirmiş, zira kendisine göre Başbakan kamuoyuna tatmin edici bir açıklama yapmamıştır. Yaşanan trajediden Başbakan'ı sorumlu tutmasının da normal olduğunu, aralarında çocukların da bulunduğu otuz dört kişinin hayatını kaybettiğini vurgulamıştır. Diğer açıklamalarının bu bağlam içinde okunması gerektiğini eklemiştir. Bu nedenle, ilk olarak, "ahlaksız" kelimesi ile ilgili olarak, birisine "herhangi bir kurala uymuyorsun, [başka bir deyişle] ahlaksızsın" demenin bir hakaret teşkil

KILIÇDAROĞLU v. TÜRKİYE KARARI

edemeyeceğini ve bunun öncelikle siyasi ahlak meselesi olduğunu savunmuştur. "Din taciri" terimi ile ilgili olarak, davacının yargılamalarda düzenli olarak dini kavramlara siyasi amaçlarla atıfta bulunduğunu belirtmiştir. "[Başbakan] dindarlığı yüzeysel olan bir din tüccarıdır" ifadesinin davacıya hakaret etmeyi değil, hükümetin Irak politikasını eleştirmeyi amaçladığını eklemiştir. Davacıya yargılamalarda attığı küstahlık ve ahlaksızlık konusundaki sözleriyle ilgili olarak, ana muhalefet partisi liderini gözetim altına almanın ne kadar ahlaksız olduğunu göstermek istediğini söylemiştir. Başvurucu ayrıca, Başbakanın birkaç kez "dindar gençlik" in ortaya çıkmasını istediğini ve "tek devlet, tek dil, tek din..." ifadesini kullandığını söylediğini belirtmiştir. Konuşmasında kullandığı terimleri tanımladıktan sonra, bunların bağlam içinde okunması gerektiğini ve çok kışkırtıcı bir politikacının sözlerine bir cevap olarak anlaşılması gerektiğini savunmuştur.

13. 23 Ekim 2012 tarihli bir kararında, yerel mahkeme, davacının iddialarını kısmen kabul ederek davacının itibarına zarar verildiğini tespit etmiş ve bu doğrultuda Medeni Kanununun 24 ve 25. Maddeleri uyarınca başvurusunun davacıya manevi zarar için 5.000 TL ödemesini emretmiştir.

Mahkeme kararının gerekçesinde aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

"... [Sanık] meclis grubu olan bir siyasi partinin genel başkanıdır; davacı, iktidar partisinin genel başkanı ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanıdır.

Bir muhalefet partisinin genel başkanı olan sanık, parlamento bölgesinde başka şeylerin yanı sıra şunları söylediği bir konuşma yapmıştır ...: '[Başbakan] dindarlığı yüzeysel olan bir din taciridir ... İlk defa ahlaktan çok uzak bir Başbakan görüyorum ... Bu küstahlığı, bu ahlaksızlığı görüyor musunuz? ... içinizde bir parça ahlak var mı? Hadi, gel ve anlat bize ... '. Bu sözler dikkate alındığında, anılan sözlerde öz ile biçim dengesi bozulmuş; eleştiri sınırı aşılmıştır; bu kelimeleri siyasi eleştiri olarak görmek mümkün olsa bile, bu [kelimeleri] yürütme hakkındaki yorum ve yargıları ifade etmek için kullanmak zorunlu değildi; uygun bir üslup ve ifade ile eleştiri daha etkili olabilirdi. [Sonuç olarak] yapılan açıklamalar davacıya kişisel bir saldırı olarak kabul edilmelidir ... "

14. 7 Ocak 2013 tarihinde, başvuru kararı temyiz etmiştir.

15. 11 Aralık 2013 tarihinde Yargıtay, 23 Ekim 2012 tarihli kararı, usul kurallarına ve hukuka uygun olduğu gerekçesiyle oy çoğunluğuyla onamıştır. Mahkemenin içtihadına atıfta bulunduğu muhalif görüşünde, çoğunluk ile aynı fikirde olmayan bir yargıç, bir politikacıya atıfta bulunurken eleştirinin izin verilebilir sınırlarının daha geniş olduğunu vurgulayarak, vaka tebliği ile değer yargıları arasındaki ayrımın önemini belirtmiştir.

C. Başvurucunun Anayasa Mahkemesi'ne yapmış olduğu bireysel başvurusu

16. 6 Şubat 2014 tarihinde başvuru, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunarak, özellikle ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğinden şikayetçi olmuştur. Beyanlarında, ilk derece mahkemesinin öne sürdüğü gerekçeleri eleştirerek, söz konusu konuşmaları bütünsel olarak değerlendirmedini ve kararlarını yalnızca bir avuç seçilmiş ifadeye dayandırmasına itiraz etmiştir.

17. 25 Ekim 2017 tarihli bir kararda, Anayasa Mahkemesi, oybirliğiyle, başvuru, ifade özgürlüğü hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bu sonuca varırken aşağıdaki gerekçeyi göstermiştir:

“59. Eldeki başvurunun çözümlenmesinde gözönünde tutulması gereken ilk husus hem de davacının toplumsal konumlarıdır. Bir yanda olayların meydana geldiği dönemde ve ana muhalefet görevinde bulunan Türkiye'nin en eski partisinin hâlen lideri olan başvuru Kemal Kılıçdaroğlu, diğer yanda ise o dönemde başbakan ve günümüzde cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan bulunmaktadır. Her iki isim de politik arenada oldukça aktif bir konuma sahiptir ve siyaseten çekişmeli ve uzun bir geçmişe sahiptirler.

60. Seçmenlerini temsil eden, onların taleplerini, endişelerini ve düşüncelerini politik alana aktaran ve çıkarlarını savunan, seçilmiş kişiler için ifade özgürlüğünün özellikle değerli olduğu açıktır. Bu sebeple müdahale eğer bir siyasetçinin ve özellikle ana muhalefet partisinin genel başkanının ifade özgürlüğüne yönelik ise başvuruların çok daha sıkı bir denetimden geçirilmesi gerekmektedir.

61. İlk olarak mevcut başvuru konusu olaylar halka mal olmuş kişiler olarak hareket eden siyaset adamları arasında geçtiği için kabul edilebilir eleştiri sınırları, sıradan bir kimse ile karşılaştırıldığında daha geniştir. Bu tür eleştirilerin siyaset adamları için oyunun kurallarının bir parçası olduğu akılda tutulmalıdır. Bu sebeplerle eldeki başvuruya konu olayın tarafları olan siyasetçilerin sıradan insanlara göre daha fazla hoşgörü göstermeleri gerekir.

62. Gözönüne alınması gereken ikinci husus ise davaya ait olayların tamamının kişilerin hayatlarının diğer bireylere kapalı ve mahrem alanında değil siyasi alanda yer almasıdır. Başvuru, başvuruya konu iki ayrı konuşmasında kapsamlı bir şekilde Türkiye'de ve dünyadaki gelişmeleri değerlendirmiş; Hükümeti ve Başbakan'ı eleştirmiştir. Konuşmalarda ele alınan konuların politik meseleler olduğu ve konuşmalarının çerçevesinin baskın bir şekilde politik alanda kaldığı açıktır. Bu çerçevede bir siyasetçi olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın söz ve davranışlarının siyasi rakiplerinden olan başvuru, sıkı ve yakın denetimi altında olması tabiidir.

63. Bununla beraber başvuru, Başbakan'la girdiği polemik sırasında kullandığı kimi sözlerin kişisel saldırı içerdiği kabul edilmelidir. Başvuru, 31/1/2012 tarihli konuşması ile ilgili olarak ilk derece mahkemesinin cezalandırmaya esas kabul ettiği sözlerden bir kısmının Başbakan'ın hırsızları koruduğu iddiasının, bir kısmı Başbakan'ın bazı iddiaları bilerek çarpıttığı iddiasının sert bir biçimde ifadesi olarak kabul edilse bile soyut bir şekilde Başbakan'ın "fitne çıkart[tığı]", "nefret üret[tiği]", "bölücülük yap[tığı]" biçimindeki kelimeler ile "Sen dindar falan değilsin.", "Sen din tüccarısın.", "Dindar insanların inançlarını sömüren bir insansın." biçimindeki hitapların siyasi bir eleştiri olmaktan çok bir hakaret zinciri olduğu kabul edilmelidir.

KILIÇDAROĞLU v. TÜRKİYE KARARI

64. Başvurucu 7/2/2012 tarihli konuşmasında ilk derece mahkemesinin cezalandırmaya temel aldığı sözlerden bir kısmını ve özellikle "din tüccarı" ifadesini Başbakan'ın kendisinin dinî mezhebi hakkındaki sözlerine tepki olarak söylediğini iddia etmiştir. Başvurucu, bu iddiasını soyut olarak ifade etmiş ve temellendirmemiştir. Başvurucu, davacıya yönelik olarak söylediği "ahlaktan uzak", "densiz", "ahlaksız", "Senden ahlak kalitesi, kııntısı var mı, yok mu?" şeklindeki sözleri ise partisinin 1/2/2012 tarihli TBMM grup toplantısında Başbakan'ın, "Sayın Kılıçdaroğlu artık mercek altındasın. Adım adım aldığın nefes bile benim milletim tarafından takip ediliyor." şeklindeki sözlerine tepki olarak söylediğini beyan etmiştir. Başbakan'ın anılan sözlerini başvuruçunun "devlet olanakları ile kendisinin her hareketinin Başbakan tarafından takip ettirildiği" şeklinde yorumlaması aşırı bir yorum olarak değerlendirilmiştir.

65. Başvurucu, derece mahkemeleri önünde davacının kendisine karşı kullandığı bazı sözlere gönderme yapmıştır. Siyaset adamlarının birbirlerine karşı kullandıkları bu sözler açıkça polemik çıkarmaya, şiddetli tepkiler yaratmaya ve taraftarlarını konsolide etmeye yönelik siyaset üsluplarının bir parçası olarak kabul edilebilir. Ayrıca başvuruçunun kullandığı dil, ona nasıl cevap verileceğini bilen bir siyasetçiye yöneltilmiştir. Üstelik o dönemde başbakan olan davacının kendisine yöneltilen sözlere karşı cevap verme konusunda oldukça geniş imkânları da vardır. Yine de bunlar, derece mahkemelerinin başvuruçunun çok sayıda kişinin ve televizyon kamerasının önündeki sözlerinin saldırgan veya kaba bir dil kullanıp kullanmadığını irdelemelerini engellemez.

66. Başvurucu, milletvekili olması nedeniyle TBMM çatısı altındaki sözlerinden dolayı hiçbir sorumluluğunun bulunmadığını ileri sürmüştür. Yasama sorumsuzluğu Anayasa'nın 83. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi, yasama sorumsuzluğunun amacının TBMM üyelerinin Meclis çalışmalarında görevlerini yaparken söyleyecekleri söz ve düşüncelerinden ve belirtecekleri oylarından dolayı "herhangi bir soruşturmaya uğramalarını önlemek" olduğunu daha önce açıklamıştır (AYM, E.1994/16, K.1994/35, 21/3/1994; AYM, E.1994/7, K.1994/26, 21/3/1994). Anayasa'nın 17. maddesinin "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir." biçimindeki ilk fıkrası, devlete bireyin manevi varlığının bir parçası olan şeref ve itibara keyfi olarak müdahale etmeme ve üçüncü kişilerin saldırılarını önleme yükümlülüğü getirmiştir. Dolayısıyla yasama sorumsuzluğunun şartlarının geçerli olduğu bir zeminde ileri sürülen ve başkalarının şahsiyet haklarına saldırı niteliği bulunan sözler nedeniyle başvuruçuya karşı hukuk davası yoluyla tazminat davası açılabilceğini kabul etmek gerekir (bkz. §§ 27, 28).

67. Bu gözlemler ışığında ilk derece mahkemesi hâkimini söz konusu hükmü vermeye sevk eden gerekçeler incelenmelidir. İlk derece mahkemesi, ilk olarak her iki kararında da başvuruçunun konuşmaları içinde hangi sözlerin kişisel saldırı teşkil ettiğini açıkça belirtmiştir (bkz. §§ 15, 21). Mahkeme, kaba olarak değerlendirdiği sözlerle konuşmadaki diğer açıklamaları birbirinden ayırmış ve kişisel saldırı oluşturduğunu değerlendirdiği sözlere eğilerek bunların taraflar arasındaki politik diyalog sırasında konuşmanın bir parçası olarak kullanılmasının zorunlu olup olmadığı temelinden hareket etmiştir. Mahkeme, başvuruçunun eleştirileri sırasında kullandığı sözler ile sözlerin konusu arasındaki düşünsel bağlantı anlamında "öz ve biçim dengesi"nin korunmadığını ve bu itibarla da bahsi geçen sözlerin davacıya karşı yöneltilen yorum ve değerlendirmelerde kullanılmasının gerekli olmadığını tespit etmiştir. İlk derece mahkemesi olayın taraflarının siyasetçi olduğunu ve konuşmaların TBMM çatısı altında yapıldığını gözönünde bulundurmuş ve daha sonra başvuruçunun "üslubunu" hukuka uygun bulmamıştır.

68. İlk derece mahkemesinin kararlarında, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında ortaya konulan kriterleri herkesi tatmin edecek derecede ayrıntılı olarak ele aldığı söylenemez. Ancak Anayasa Mahkemesinin vardığı sonuçlarla birlikte karar değerlendirildiğinde Mahkemenin başkalarının şöhret veya haklarının korunması amacı temelinde başvuru hakkında verilen mahkûmiyeti haklı göstermek için sunduğu gerekçeler uygun ve yeterli kabul edilmiş, tazminatın keyfî bir biçimde verildiği değerlendirilmemiştir.

69. Yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında başvuru, ifade özgürlüğünü kullanırken kendisi için de geçerli olan görev ve sorumluluklara uygun davranmamıştır. Öte yandan başvurunun kullandığı sözleri siyasi eleştiri bağlamında söylediğine ilişkin savunması başvuru konusu sözlerde yer alan “tahkiri” ortadan kaldırmadığı gibi davacının bu sözleri duyduğunda hissettiği olumsuz duyguları da hafifletmez (Nilgün Halloran, § 63). Bu itibarla mevcut davada dile getirilen kaba, aşağılayıcı, küçük düşürücü, abartılı kişisel saldırı içeren sözlerin - olayın tarafları ve konuşmanın çerçevesi politik alanda kalsa bile- kabul edilebilir sınırları aşması nedeniyle siyasi bir tartışma içindeki bir görüş olarak değerlendirilmesi zordur ve bu sözler ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Başvurunun tazminat ile cezalandırılmasının toplumsal ihtiyacı karşıladığı ve dolayısıyla “demokratik bir toplumda gerekli” olduğu kabul edilmiştir.

70. Başvuru aleyhine hükmedilen cezanın gözetilen amaç ile makul bir orantılılık ilişkisi içinde olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Bu çerçevede başvuru aleyhine ceza mahkemelerinde değil yalnızca hukuk mahkemelerinde dava açıldığının unutulmaması gerekir.

71. İlk derece mahkemesi, kararlarında tazminat miktarlarının takdir ve tayin ederken yalnızca "tarafların sosyal ve ekonomik durumlarını" nazara aldığını belirtmiş;daha ayrıntılı bir değerlendirmeye yer vermemiştir. Başvuru da ne hükme esas alınan dava dosyalarındaki bilgi ve belgeleri Anayasa Mahkemesine ibraz etmiş ne de tazminat miktarının aşırılığında şikâyetçi olmuştur. Bununla birlikte her bir dava için hükmedilen tazminat miktarının başvurunun sahip olduğu ekonomik olanakları zora sokacak veya ortadan kaldıracak miktarda olmadığı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla verilen tazminat cezasının miktarının -bu tür davalarda genellikle verilen tutarlar ve söz konusu konuşmanın ağırlığıyla karşılaştırıldığında- ulaşılacak istenen amaç ile orantısız olduğu değerlendirilmemiştir.

72. Açıklanan nedenlerle Anayasa'nın 26. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünün ihlal edilmediğine karar verilmesi gerekir.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK

A. Medeni Kanun

18. Türk Medeni Kanunu'nun (4721 sayılı) 24. maddesi şöyledir:

“Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir.

Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.”

19. Medeni Kanun'un 25.maddesinin üçüncü paragrafının ilgili kısmı şu şekildedir:

"Davacının, maddî ve manevî tazminat...istemde bulunma hakkı saklıdır."

B. Borçlar Kanunu

20. Borçlar Kanunu'nun (6098 sayılı) 58.maddesi şu şekildedir:

"Kişilik hakkının zedelenmesinden zarar gören, uğradığı manevi zarara karşılık manevi tazminat adı altında bir miktar para ödenmesini isteyebilir.

Hakim, bu tazminatın ödenmesi yerine, diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bu tazminata ekleyebilir; özellikle saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir."

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. SÖZLEŞMENİN 10.MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

21. Başvurucu, 31 Ocak ve 7 Şubat 2012 tarihlerinde yaptığı konuşmalardan dolayı tazminat ödemesine hükmeden hukuk yargılamasında aleyhine verilen ve başvurucuya göre yerleşik gerçeklerle ilgili eleştiriler içeren iki karar nedeniyle Sözleşme'nin 10. maddesine aykırı olarak ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğinden şikayetçi olmuştur.

Sözleşmenin 10. maddesinin ilgili kısmı aşağıdaki gibidir:

"1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

22. Hükümet bu iddiaya itiraz etmiş ve Mahkeme'den açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle şikayeti reddetmesini istemiştir. Yerel mahkemelerce verilen kararlara atıfta bulunarak, başvurucunun iddialarının yüksek mahkemeler tarafından ayrıntılı olarak incelendiğini ileri sürmüş ve Mahkeme'nin, dördüncü derece mahkemesi olarak hareket etmediği ve yetki alanının dışına çıkmadığı sürece yerel bir mahkemenin başka bir karar yerine belirli bir kararı kabul etmesine yol açan olgusal kanıtları değerlendiremeyeceğini eklemiştir. Mevcut davada, yetki ikamesi ilkesine uygun olarak, yerel mahkemelerin Mahkeme'nin içtihadıyla tutarlı bir

yaklaşım ile olayları tam olarak inceledikleri ve kararlarının keyfi olmadığı görüşündedir.

23. Mahkeme, Hükümetin iddialarının davanın esasına ilişkin olduğunu gözlemlemektedir. Bu nedenle, bu şikayetin, ancak esasa ilişkin bir inceleme yoluyla çözülebilecek karmaşık olgusal ve hukuki soruları gündeme getirdiğini tespit etmektedir; buna göre şikayet, Sözleşme'nin 35§3(a) maddesi anlamında açıkça dayanaktan yoksun değildir. Belirtilen başka bir kabul edilemezlik gerekçesi olmadığından dolayı şikayet kabul edilebilir olarak beyan edilmelidir.

A. Tarafların İddiaları

1. Başvurucu

24. Mahkemenin ilgili içtihadına atıfta bulunarak, başvuru, konuşmalarında, bir yandan davacının yargılamalarda demokratik olmadığı iddia edilen sözlerini ve eylemlerini eleştirme, diğer yandan da özellikle son yargısal gelişmelerle ilgili olarak (örneğin, önerilen hidroelektrik santralleriyle ilgili yargılamalar, bir yardım kuruluşunun yöneticileri tarafından işlendiği iddia edilen zimmetine para geçirme iddialarına ilişkin *Deniz Feneri davası* ve Uludere trajedisi) ve bu konular hakkında halkı bilinçlendirmek üzere kamuoyunu bilgilendirme amacını güttüğünü ileri sürerek başlamıştır.

25. Başvurucu, sözlerinin biçimi ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: eleştirilerini ifade ettiği sert ve yakıcı üsluba ve taşıdıkları olumsuz çağrışımlara ve düşmanlığa rağmen, bu sözler hiçbir şekilde hakaret teşkil etmemiştir; bunlar yalnızca demokrasinin işleyişi için gerekli olan özgür siyasi tartışmanın gerekli sonucudur. Parlamentodaki siyasi konuşmaların genellikle TRT'de canlı olarak yayımlandığını ve bunun seçmenlerin bilgilendirilmesine ve siyasi hayata katılmasına olanak tanıdığını belirtmiştir.

26. Başvurucu ayrıca, itiraz edilen konuşmalar sırasında yapılan eleştirilerin şüphesiz olarak gerçeklere dayandığını ileri sürmüştür. Başvurucuya göre, adli makamlar, yargılamalar sırasında, sözlerin aşağılayıcı olup olmadığını ve davacının kişiliğine ve itibarına zarar verip vermediğini değerlendirmek için hiçbir zaman "gerçekler" ile "değer yargıları" arasında bir ayrım yapmayı uygun görmemişlerdir. Bu nedenle, bu makamların kendisine, gerçeklerle ilgili olarak, iddialarının doğruluğunu kanıtlaması için veya değer yargıları söz konusu olduğunda iddialarının yeterli bir olgusal temele dayandığını göstermek için kendisine "somut ve etkili bir fırsat" vermediklerini iddia etmiştir.

27. Başvurucu ayrıca, ifadelerinin hedefinin, kendisine göre 2002 yılından beri ülkeyi demir yumrukla yöneten dönemin Başbakanı olduğunu ileri sürmüştür. Siyasi rakibi tarafından yapılan konuşmaların çoğu zaman sert ve nefret dolu olduğunu ve hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti teşvik ettiğini, yaydığını veya haklı çıkardığını sözlerine ekledi. Bu suretle, siyasi konuşmalarında mevkidaşının sistematik olarak başvurunun Alevi dini azınlıkla bağlantısına "dikkat çekmiş" ve bu durumu aşağılama ve tartışma konusu haline getirmiştir.

28. Başvurucu, Başbakan ve hükümet başkanı olarak yargılamalarda davacının kaçınılmaz olarak eylemlerinin yakın incelemesine ve eleştiriye maruz kaldığını iddia etmiştir. Bu doğrultuda, başvurucuya göre, muhalifinin, bu tür bir eleştirinin biçimi de dahil olmak üzere, bu konuda özel bir hoşgörü gösterme görevi vardır, çünkü mevcut davada, söz konusu açıklamalar siyasi bir konuşma bağlamında yapılmıştır. Başvurunun görüşüne göre, mahkemeler, ihtilafli konuşmalara yol açan tartışmasız nefret dolu yorumları (rakibi tarafından) "halı altına süpürmek" yerine ve ona (başvurucuya) ahlaki bir söylemle siyasi konuşmalarında daha ılımlı bir üslup benimsemesi talimatını vermek yerine Mahkeme'nin içtihadından ortaya çıkan kriterler ışığında, adil yargılama görevlerini yerine getirmiş olmalı ve ifade özgürlüğü hakkını davacının itibarına karşı dengelemeliydiler.

29. Son olarak, başvurucu kendisine uygulanan toplam 10.000 TL'lik yaptırımın ağırlığından şikayetçi olmuştur. Bu bağlamda, uzun yıllar boyunca kendisi ve davacıyı ilgilendiren sayısız hukuk davası sırasında, mevcut davada verilenlere benzer olan ve aleyhine önemli yaptırımlar getiren ulusal mahkemelerin kararları sonucunda rakibine önemli miktarda para ödemesinin emredildiğini iddia etmiştir.

2. Hükümet

30. Hükümet, söz konusu müdahalenin kanunla, yani Medeni Kanun'un 24. ve 25. Maddeleri ile Borçlar Kanunu'nun 58. Maddesinde öngörüldüğünü iddia ederek argümanına başlamıştır. Müdahalenin meşru amacı ile ilgili olarak şunları beyan etmiştir: mevcut dava, ifade özgürlüğünü kısıtlamanın gerekçelerinden biri olan başkalarının itibarının korunması ile ilgilidir; yaptığı açıklamalardan dolayı bir bireyin onuruna, haysiyetine ve itibarına zarar verdiği için başvurunun maddi tazminat ödemesine karar verilmiştir.

31. Hükümet ayrıca, iddia edilen müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olduğunu ve aşağıda belirtilen nedenlerle, güdülen amaç ile kullanılan araçlar arasında orantılı bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür.

32. İlk olarak, Hükümet, başvurucu tarafından kullanılan terimlerin aşağılayıcı olduğu ve izin verilen sınırlar içinde düşünce veya eleştiri ifadesinin çok ötesine geçen unsurlar içerdiği görüşündedir. Basına ve kamuoyuna “Ey hırsızlar, ey yolsuzluk failleri, bundan kurtulmak istiyorsanız, hırsızlık ve yolsuzluğa bulaşmadan önce Başbakan ile iletişime geçmeniz yeterli, [böylece] kimse size dokunamaz ... yalan söylüyor ... yalan söylemek kesinlikle sizin kişisel uzmanlığınızdır ” şeklinde ifadelerde bulunarak başvurucu Başbakana hakaret etmiş ve bu nedenle kişilik haklarını ihlal etmiştir. Dahası, yine Hükümete göre, söz konusu açıklamaların ana muhalefet partisi lideri tarafından parlamento çevresinde halka ve basına açık toplantılarda yapılmış olmasının Başbakan ve hükümetinin itibarına, saygınlığına ve güvenilirliğine zarar vermesi muhtemeldir.

33. İkinci olarak Hükümet, başvurucunun konuşmalarında hakaret olarak değerlendirilen ifadelerin kamuya açık bir tartışma bağlamında yapılmadığı görüşündedir. Bu bağlamda, tartışmalı konuşmalara ilişkin bütüncül bir değerlendirme yapıldığında, bu ifadelerin olgusal temeline dair hiçbir gösterge olmadığını belirtmişlerdir. Hükümetin iddialarına göre, itiraz edilen ifadeler herhangi bir eleştiri içermemekte ancak yeterli gerçek temele sahip olmadan açıkça kişisel bir saldırı oluşturmaktadır.

34. Üçüncüsü, Hükümet, yerel mahkemeler tarafından verilen gerekçelerin, iddia edilen müdahaleyi haklı çıkarmak için yeterli ve ilgili olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda, özellikle yerel mahkemenin gerekçesine atıfta bulunmuşlar ve başvurucunun konuşmalarındaki kişisel saldırı teşkil eden ifadeleri açıkça belirlediğini belirtmişlerdir. Hükümet argümanlarını şu şekilde geliştirmiştir: mahkeme, kaba olduğunu düşündüğü ifadeleri, konuşmalarda yer alan diğer ifadelerden ayırt etmiş ve kişisel saldırı oluşturduğunu düşündüğü ifadelere atıfta bulunmuştur; bu nedenle mahkeme, söz konusu menfaatleri tartarak bir dengeleme çalışması gerçekleştirmiş ve başvurucunun kullandığı bazı kelimelerin siyasi eleştiri değil, daha çok hakaret olduğu sonucuna varmıştır; Anayasa Mahkemesi'ne gelince, başvurucunun ifade özgürlüğü hakkı ile rakibinin itibarının korunması hakkı arasında bir denge kurmak için Mahkeme'nin içtihadında belirlenen kriterlere de atıfta bulunmuştur.

35. Son olarak Hükümet, başvurucunun maddi bir yaptırımla kınandığını ve hakaret içerdiği iddia edilen sözlerine ilişkin olarak herhangi bir disiplin veya ceza yargılamasına konu olmadığını yaptırımın Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi kararlarına uygun olduğunu ekleyerek belirtmiştir. Başvurucunun, söz konusu ifadelerin hakaret içerdiği gerekçesiyle, her iki hukuk yargılamasında 5.000 TL tutarında manevi tazminat ödemesine karar verildiğini ileri sürmüştür. Hükümete göre, bir milletvekili olarak,

başvurucunun söz konusu tarihte aylık ortalama 20.000 TL maaş (yaklaşık 8.500 Euro (EUR)) kazandığı göz önüne alındığında, söz konusu meblağlar başvurucunun mali kapasitesini olumsuz etkileyecek kapasitede değildir. Hükümet, *Keller v. Macaristan kararına* ((dec), no. 33352/02, 4 Nisan 2006) atıfta bulunarak Mahkeme'nin, bu davada başvurucuya ödenmesi gereken brüt aylık maaşın iki katından daha az olan tazminat miktarının orantılı olduğuna karar verdiğini ifade etmiştir.

B. Mahkemenin Değerlendirmesi

1. Bir müdahale olup olmadığına ilişkin

36. Mahkeme, yerel mahkeme tarafından verilen, başvurucunun yerel yargılamalarda davacının (o zamanki Başbakan) itibarına zarar verme sorumluluğunu kabul ettiği ve Medeni Kanun'un 24 ve 25. maddeleri uyarınca başvurucunun neden olduğu manevi zarara ilişkin olarak belli bir meblağ ödemesine karar verdiği 23 Ekim 2012 tarihli kararlarıyla, başvurucunun Sözleşme'nin 10. maddesinin birinci fıkrası ile korunan ifade özgürlüğü hakkına bir müdahale olarak değerlendirilebileceği görüşündedir. (bakınız *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri v. Bosna-Hersek* [BD], no. 17224/11, § 66, ECHR 2017; *Novaya Gazeta ve Milashina v. Rusya*, no. 45083/06, §53, 3 Ekim 2017; *Verlagsgruppe Droemer Knaur GmbH & Co. KG v. Almanya*, no. 35030/13, § 36, 19 Ekim 2017; ve *Falzon v. Malta*, no. 45791/13, § 50, 20 Mart 2018).

37. Bu tür bir müdahalenin, “kanunla öngörülmediği sürece”, bir veya daha fazla meşru amaç gütmekçe ve ilgili amaç veya hedeflere ulaşmak için “demokratik bir toplumda gerekli” olmadıkça, 10.maddenin ikinci fıkrası ile bağdaşmayacağı belirtilmelidir.

2. Müdahalenin kanunla öngörülmüş olup olmadığına ilişkin

38. Mahkeme, Sözleşme'nin 10. maddesinde yer alan “kanunla öngörülen” ifadesinin, sadece ihtilaf konusu tedbirin iç hukukta bir temele sahip olmasını gerektirmediğini, aynı zamanda söz konusu hukukun kalitesine de atıfta bulunduğunu hatırlatır. Yasa, ilgili kişi tarafından erişilebilir ve etkileri açısından öngörülebilir olmalıdır. (bakınız *Rotaru v. Romanya* [BD], no. 28341/95, § 52, ECHR 2000-V ve *Maestri v. İtalya* [BD], no. 39748/98, § 30, ECHR 2004-I)

39. Mevcut davada, başvurucunun ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahalenin iç hukukta, yani Medeni Kanun'un 24. ve 25. maddeleri ile Borçlar Kanununun 58. maddesinde bir dayanağı olduğu ve söz konusu mevzuatın Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi açısından erişilebilir veya yeterince

öngörülebilir olduğu taraflar arasında ihtilafı değildir. Mahkeme, müdahalenin kanunen öngörüldüğü konusunda taraflarla hemfikirdir.

3. *Müdahalenin meşru bir amaç güdüp gütmeyeğine ilişkin*

40. Şikayet konusu müdahalenin meşru bir amaç, yani “başkalarının itibarını veya haklarını korumak” olduğu taraflar arasında ihtilafı değildir. Mahkeme bu noktada aksini bulmak için hiçbir neden görmemektedir.

4. *Müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığına ilişkin*

41. Mevcut davanın temel sorusunu oluşturan, ihtilaf konusu müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığı belirlenecektir. Bu amaçla, Mahkeme, yerel mahkemelerin bir yandan başvuruçunun Sözleşme'nin 10. maddesi uyarınca ifade özgürlüğü hakkı ile diğer yandan davacının itibarının korunması hakkı arasında adil bir denge kurup kurmadığını tespit etmelidir.

(a) **Genel İlkeler**

42. Mahkeme, özellikle *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés v. Fransa* ([BD], no. 40454/07, §§ 83-93, ECHR 2015) davasında özetlendiği üzere, özel hayatın ve ifade özgürlüğünün korunması konularında içtihadıyla geliştirilen ilkeleri yineler. Ayrıca, ifade özgürlüğü hakkına müdahale ihtiyacının değerlendirilmesi amacıyla uygulanabilecek genel ilkeler yakın zamanda *Morice v. Fransa* ([BD], no. 29369/10, § 124, 23 Nisan 2015) kararında pekiştirilmiş, *Pentikäinen v. Finlandiya* ([BD], no. 11882/10, § 87, 20 Ekim 2015) ve *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri* (yukarıda anılan, §§ 75-79) kararında yinelenmiştir. Ayrıca bu ilkeler *Delfi AS v. Estonya* ([BD], no. 64569/09, § 131-139, ECHR 2015) ve *Bédat v. İsviçre* ([BD], no. 56925/08, § 48, ECHR 2016) kararlarında da belirtilmiştir.

43. Bir bireyin itibarını zedeleyebilecek ifadelerin niteliğine ilişkin olarak, Mahkeme bilindiği üzere olaylar ve değer yargıları arasında bir ayırım yapmaktadır. Olayların varlığı ispatlanabilirken değer yargılarının doğruluğu kanıta duyarlı değildir. Bir ifadenin bir değer yargısı anlamına gelmesi durumunda, bir müdahalenin orantılılığı, ihtilaf konusu ifade için yeterli bir “olgusal temel” olup olmadığına bağlı olabilir: eğer bu temel yoksa, bu değer yargısı aşırı olabilir (örneğin, *Morice*, yukarıda anılan, § 126). Ayrıca, karalama veya hakaret davaları bağlamında Mahkeme, itiraz edilen tedbirin orantılılığını değerlendirirken bir dizi ek faktörü dengede tutmalıdır. İlk olarak, suç teşkil eden açıklamaların konusu açısından Mahkeme, kabul edilebilir eleştiri sınırlarının bir politikacı için herhangi bir bireye göre daha geniş olduğunu yinelemektedir. Bir bireyden farklı olarak,

politikacı kaçınılmaz olarak ve bilerek, her sözünün ve eyleminin hem gazeteciler hem de genel olarak kamuoyu tarafından yakından incelenmesine maruz bırakılmaktadır ve sonuç olarak daha büyük bir hoşgörü sergilemelidir (bakınız *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés*, yukarıda anılan, para.117-121, *Lingens v. Avusturya*, 8 Temmuz 1986, § 42, Series A no. 103; ayrıca bakınız *Kapsis ve Danikas v. Yunanistan*, no. 52137/12, § 35, 19 Ocak 2017).

44. Ayrıca, kişinin itibarının korunması hakkının, özel hayata saygı hakkının bir parçası olarak Sözleşme'nin 8.maddesi kapsamına giren bir hak olduğu da tekrar vurgulanmaktadır. "Özel hayat" kavramı, bir kişinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü kapsayan, tam bir tanıma yatkın olmayan geniş bir terimdir. Bununla birlikte, 8.maddenin devreye girmesi için, bir kişinin itibarına yönelik bir saldırı, belirli bir ciddiyet düzeyine ulaşmalı ve özel hayata saygı hakkından kişisel olarak yararlanmaya hanel getirecek şekilde yapılmış olmalıdır (bakınız *A. v. Norveç*, no. 28070/06, § 64, 9 Nisan 2009, ve *Axel Springer AG v. Almanya* [BD], no. 39954/08, § 83, 7 Şubat 2012).

45. 8. maddenin yukarıda belirtilen kriterlere göre "başkalarının itibar veya haklarının korunması" amacıyla devreye girdiği durumlarda, Mahkeme'nin, yerel makamların Sözleşme ile güvence altına alınan iki değeri, yani bir yandan 10. madde ile korunan ifade özgürlüğü ve diğer yandan 8. maddede yer alan özel hayata saygı gösterilmesi hakkını korurken adil bir denge kurup kurmadığını doğrulaması gerekebilir. İfade özgürlüğü hakkı ile özel hayata saygı hakkı tartılırken ilgili kriterler aşağıdaki gibidir: birincisi, kamu menfaatini ilgilendiren bir tartışmaya katkı; ikincisi, etkilenen kişinin kötü üne sahip olma derecesi ve haberin konusu; üçüncü olarak, etkilenen kişinin önceki davranışı; dördüncü olarak, bilginin elde edilme şekli ve doğruluğu; beşincisi, yayının içeriği, biçimi ve sonuçları; ve altıncı, uygulanan yaptırımın ciddiyeti(bakınız, örneğin, *Axel Springer AG*, yukarıda anılan, §§ 83 ve 89 ila 95; *Von Hannover v. Almanya* (no. 2) [BD], no. 40660/08 ve 60641/08, §§ 108 vd., ECHR 2012; yukarıda anılan *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés*, § 93; ve yukarıda anılan *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri*, § 88). Mahkeme, bazı kriterlerin duruma göre ilgililik açısından farklılık gösterebilmesine rağmen bu kriterlerin mevcut davaya aktarılabilceği görüşündedir(bakınız *Axel Springer SE ve RTL Television GmbH v. Almanya*, no. 51405/12, § 42, 21 Eylül 2017 ve *Falzon v. Malta*, no. 45791/13, § 55, 20 Mart 2018).

46. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, "demokratik bir toplumda gereklilik" testi, Mahkemenin şikâyet edilen müdahalenin "acil bir sosyal ihtiyaca" karşılık gelip gelmediğini güdülen meşru amaçla orantılı olup olmadığını ve ulusal makamlar tarafından gerekçelendirmek için gösterilen

gerekçelerin ilgili ve yeterli olup olmadığını belirlemesini gerektirir (bakınız *Sunday Times v. Birleşik Krallık* (no. 1), 26 Nisan 1979, § 62, Series A no. 30). Böyle bir "ihtiyacın" olup olmadığını ve bunun üstesinden gelmek için hangi önlemlerin alınması gerektiğini değerlendirmede ulusal makamlara bırakılan takdir yetkisi ne var ki sınırsız değildir, ancak görevi bir kısıtlamanın 10. madde tarafından korunan ifade özgürlüğü ile bağdaştırılabilir olup olmadığına dair nihai bir karar vermek olan Mahkeme'nin Avrupa denetimiyle el ele gider. Dengeleme uygulamasının ulusal makamlar tarafından Mahkeme içtihadında belirtilen kriterlere uygun olarak gerçekleştirildiği durumlarda, Mahkeme, yerel mahkemelerin görüşünün yerine kendi görüşünü koymak için güçlü nedenlere ihtiyaç duyacaktır (bakınız *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés*, yukarıda anılan, § 92).

(b) Söz konusu ilkelerin mevcut davaya uygulanması

47. Mahkeme, ana muhalefet partisi lideri başvuruçunun, parlamento çatısı altında yaptığı iki konuşma nedeniyle Başbakanın itibarına zarar verdiği için tazminat ödemesine karar verildiğini gözlemlemektedir.

48. Mahkeme, mevcut davadaki rolünün öncelikle şu hususları tespit etmek olduğunu vurgulayarak başlayacaktır: Başvuruçunun tarafından kararlarına itiraz edilen ulusal mahkemeler, söz konusu hakları bu amaçla Mahkeme içtihatlarında geliştirilen kriterlere göre adil bir şekilde tartmıştır (bakınız yukarıda 45. paragraf). Benzer şekilde, Mahkeme'nin kendi analizinde, yerel mahkemeler gibi, başvuruçunun muhalefet lideri sıfatıyla, güncel olaylara ilişkin görüşlerini kamuya iletme ve eleştirisini ifade etme konusundaki menfaatini, davacının, başvuruçunun aleyhine yürütülen yargılamalarda, siyasetçi ve yürütmenin başı sıfatıyla itibarına yönelik saldırılardan ve kişisel hakaretlerden korunma konusundaki menfaatini göz önünde bulundurarak dikkate alması gerekmektedir. Mevcut davada uygulanacak yaklaşımı belirlemek için, Mahkeme, şikayette bulunulan müdahaleye, başvuruçunun sorumlu tutulduğu görüşlerin aktarıldığı biçim, bunların içeriği ve itiraz edilen ifadelerin yapıldığı bağlam da dahil olmak üzere, davanın tamamı ışığında bakmalıdır (bakınız *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri*, yukarıda anılan, § 78).

(i) İtiraz edilen konuşmaların genel çıkar tartışmasına katkıda bulunup bulunmadığı

49. Mevcut davada, ana muhalefet partisi başkanının parlamento çatısı altında yaptığı iki konuşma, kamu yararı ve özellikle zimmete para geçirme iddiaları, Türk hava kuvvetlerinin bombalamasının neden olduğu bir insanlık trajedisi ve hidroelektrik santrallerin yapımına ilişkin davalarla ilgilidir. Anayasa Mahkemesinin doğru olarak gözlemlediği gibi, suç teşkil

KILIÇDAROĞLU v. TÜRKİYE KARARI

eden konuşmalarda öne sürülen konular siyasi meseleler olmuştur ve konu, ağırlıklı olarak siyasi alanda kalmıştır. Buna göre, önde gelen bir siyasi figür olarak, Başbakan'ın sözlerinin ve fiillerinin, ana siyasi rakiplerinden biri olan başvurucunun sıkı incelemesine tabi tutulması doğaldır (bakınız Anayasa Mahkemesi kararının 62. paragrafı, yukarıda 20. paragraf).

(ii) *Başvurucunun milletvekili ve politikacı statüsü ve suç oluşturan ifadelerden etkilenen kişi*

50. Mahkeme, yukarıda bahsedilen iki tazminat davasında söz konusu davacının üst düzey bir politikacı, yani Türkiye Başbakanı olduğunu gözlemlemektedir. Kaldı ki, ana muhalefet partisi lideri tarafından yapılmış olan suç teşkil eden ili konuşmanın doğası gereği açıkça siyasi olduğu göz ardı edilmemelidir. Anayasa Mahkemesinin haklı olarak işaret ettiği gibi, "olayın unsurları [ilgili] kamuya mal olmuş kişilerdir" ve "bir politikacı olarak [davacının] sözlerini ve eylemlerini, "siyasi rakiplerinden biri" olan başvurucu "tarafından sıkı ve yakından incelemeye alması doğaldır" (Anayasa Mahkemesi kararının 61 ve 62. paragraflarına bakınız). Mahkeme bu mülahazaları teyit etmektedir.

51. Bu bağlamda, başvurucu tarafından parlamento çatısı altında Milletvekili sıfatıyla iki konuşma yapıldığı da fark edilmelidir. Herkes için değerli olmakla birlikte, ifade özgürlüğü halkın seçilmiş bir temsilcisi için bilhassa önemlidir (bakınız *Karácsony ve Diğerleri v. Macaristan* [BD], no. 42461/13 ve 44357/13, § 137, 17 Mayıs 2016 ve *Lacroix v. Fransa*, no. 41519/12, § 43, 7 Eylül 2017).

52. Mahkeme bilhassa, bir politikacının her sözünün ve eyleminin hem gazeteciler hem de genel olarak kamuoyu tarafından yakından incelenmesine kaçınılmaz olarak ve bilerek maruz kaldığını kabul etmektedir. (bakınız diğer otorite kararlar arasında, yukarıda anılan *Lingens*, § 42). Buna ek olarak, Sözleşme'nin 10 §2 maddesi kapsamında, söz konusu özgürlüğün son derece önemli olduğu (bakınız *Brasilier v. Fransa*, no. 71343/01, § 41, 11 Nisan 2006) ya da kamu yararının söz konusu olduğu (bakınız diğer kararların yanı sıra, *Sürek v. Türkiye* (no. 1) [BD], no. 26682/95, § 61, ECHR 1999-IV) siyasi konuşma ya da tartışmalarda ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirilmesi için çok az alan bulunmaktadır.

(iii) *Suç teşkil eden ifadelerin niteliği ve olgusal dayanağı*

53. Mahkeme ilk olarak, başvurucu tarafından yapılan iki konuşmanın güncel olaylarla ilgili olduğunu ve özellikle davacının özel hayatına yönelik olmadığını gözlemlemektedir (yukarıda anılan *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés* ile karşılaştırın, § 126). Yerel mahkemeler,

başvurucunun kendisini siyasi eleştiriyiyle sınırlı tutmadığını aksine bir politikacının itibarına saldırdığı görüşünü benimsemiştir. 23 Ekim 2012 tarihli iki kararda, yerel mahkeme bu nedenle, suç teşkil eden iki konuşmadaki bazı ifadelerin davacıya yönelik kişisel bir saldırı olarak algılanacağına karar vermiştir. Yerel mahkeme bu tespitte ilk olarak hakaret olarak gördüğü kelimeleri konuşmalardaki diğer ifadelerden ayırmış, ardından kişisel bir saldırı olarak gördüğü pasajlara siyasi fikir alışverişi bağlamında gerekli olup olmadığını belirlemek için odaklanmıştır. Yerel mahkeme, başvurucun "öz ve biçim" arasında bir denge kuramadığına ve sonuç olarak, suç teşkil eden ifadelerin, başvurucunun yorumlarını veya eleştirilerini davacıya iletme için kullanılmasına gerekli olmadığına karar vermiştir. Sonuç olarak, yerel mahkeme söz konusu müdahaleyi, başvurucunun "tarzının" hukuka uygun olmadığı temel değerlendirmesiyle gerekçelendirmiştir (yukarıda 10 ve 16. paragraflara bakın).

54. Anayasa Mahkemesine gelince, Mahkeme, bireysel başvuruda, gerekçesini eleştirmesine rağmen yerel mahkemenin ulaştığı sonucu teyit ettiğini kaydetmektedir (bakınız Anayasa Mahkemesi kararının 68. paragrafı, yukarıdaki 20. paragraf). Bu mahkemenin görüşüne göre, "konuşmalarda ele alınan konuların siyasi meseleler olduğu ve çerçevelerinin ağırlıklı olarak siyasi alanda kaldığı açıktı", ancak yine de "temyiz eden tarafından Başbakan ile olan anlaşmazlık [bağlamında] kullandığı üslubun kişisel saldırılar içerdiği" kabul edilmelidir. Anayasa Mahkemesi bu nedenle 31 Ocak ve 7 Şubat 2012 tarihlerinde parlamento çatısı altında başvurucunun yaptığı konuşmalarda aşağıdaki ifadelerle atıfta bulunmuştur: birincisi, "[Başbakan] fitne çıkarır", "nefreti kışkırtır", "bölünmeyi körükler" ve "sen, sen dindar bir kişi değilsin", "din tüccarısın", "[sen] dindar insanların dini duygularını sömüren bir adamsın" (ilk konuşmada kullanılan ifadeler); ve ikincisi, "ahlaksız", "küstah", "densiz", "içinde ahlak kısıntısı var mı?" (ikinci konuşmada kullanılan ifadeler) (Anayasa Mahkemesi kararının 63. paragrafına bakınız).

55. Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin görüşüne göre bu açıklamaların siyasi eleştiriden çok bir dizi hakaret olarak görülmesi gerektiğini not etmektedir. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun "ifade özgürlüğünün kullanımında kendisi için de geçerli olan görev ve sorumlulukları uyarınca hareket etmediğini" ve "kaba, aşağılayıcı, küçük düşürücü, abartılı kişisel saldırı içeren sözlerin -olayın tarafları ve konuşmanın çerçevesi politik alanda kalsa bile- kabul edilebilir sınırları aşması nedeniyle siyasi bir tartışma içindeki bir görüş olarak değerlendirilmesi zor olduğunu" tespit etmiştir (Anayasa Mahkemesi kararının 69. paragrafına bakınız).

56. Özellikle Anayasa Mahkemesinin gerekçesinden anlaşılacağı gibi, söz konusu konuşmalar doğası gereği siyasi nitelikte olsa da, yerel

mahkemeler için, başvuruçunun "üslubu" kanunun koruması kapsamına girmemekte ve belirli sözler Başbakan'ın kişisel itibarına bir saldırı oluşturmaktadır.

57. Bu bağlamda, Mahkeme ilk olarak, özellikle yerel mahkeme tarafından vurgulanan iki konuşmada kullanılan dil ve ifadelerin kışkırtıcı ve kaba olduğu ve bazı ifadelerin kanuni olarak saldırgan olarak tanımlanabileceği varsayılsa bile, yine de bunların esasen değer yargılarından oluştuğunu ve somut olayın izahı olmadığını gözlemlemektedir (yukarıda anılan *Keller* kararıyla karşılaştırın ve bakınız diğerlerinin yanı sıra *Tuşalp v. Türkiye*, no. 32131/08 ve 41617/08, § 47, 21 Şubat 2012). Bununla birlikte, Mahkeme, bu hususun, ihtilaf konusu ifadelerin yeterli olgusal temele sahip olup olmadığı sorusuna ilişkin herhangi bir analiz yapmayan hukuk mahkemeleri tarafından dikkate alınmadığını not etmektedir (bakınız yukarıdaki 7. ve 10. paragraflar; ayrıca bakınız azınlıktaki Yargıtay hakiminin muhalefet şerhi, yukarıdaki 15. paragraf). Anayasa Mahkemesine gelince, bu sorunun herhangi bir derinlemesine analizine girmeden, yalnızca belirli sözlerin soyut doğasını vurgulamıştır.

58. Kuşkusuz, üçüncü bir tarafın davranışları hakkında iddialarda bulunulduğunda, mevcut davada olduğu gibi, gerçek iddiaları ile değer yargılarını birbirinden ayırmak bazen zor olabilir. Bununla birlikte, bir değer yargısı bile, onu destekleyecek olgusal bir temele sahip değilse aşırı olabilir (bakınız *Cumpănă ve Mazăre v. Romanya* [BD], no. 33348/96, § 99, ECHR 2004- XI).

59. Şüphesiz, başvuruçunun bazı ifadeleri dinleyicilerine, Başbakan'ın yolsuzluk iddialarıyla ilgili davalara karıştığı ve haberlerdeki çeşitli konular hakkında genellikle yanlış açıklamalar yaptığı izlenimini vermiştir, insanları Başbakan'ın dini çeşitliliğe saygı duymadan dini inançları sömürdüğüne inandırmaya yöneltme eğiliminde olmuşlardır. İtiraz edilen açıklamalar konuşmalar ışığında bir bütün olarak incelendiğinde, bu ifadelerin başvuruçunun tarafından iki konuşmasında değinilen birçok güncel meseleyle doğrudan ilgili olduğu söylenmelidir; bu konular arasında bir hidroelektrik santralinin inşası, Deniz Feneri davası -çok önemli davalardan biri-, otuz dört kişinin ölümüne yol açan trajik Uludere olayı, Danıştay önündeki yargı süreci vb. vardır (bakınız, kıyasen, *Nadtoka v. Rusya*, no. 38010/05, § 46, 31 Mayıs 2016). Buna göre, iki konuşmada ele alınan güncel konular göz önüne alındığında, itiraz edilen sözlerin bazı gerçeklere dayalı temeli vardır (Nilsen ve Johnsen - Norveç [BD], no. 23118/93, § 51, ECHR 1999-VIII ile karşılaştırın). Ek olarak, Mahkeme başvuruçunun yerel mahkemeler önünde bu sözlerin gerçeklere dayalı bir temele sahip olduğunu iddia etmiş olması

gerçeğine ağırlık vermektedir (yukarıdaki 6 ve 12. paragraflara bakın). Ancak bu, ulusal düzeyde tartışmanın bir parçası olmamıştır..

60. Başvurucunun Başbakan'a muhalefeti bağlamında kullandığı örneğin "[Başbakan] fitne çıkarır", "nefreti kışkırtır", "bölünmeyi körükler" ve "sen, sen dindar bir kişi değilsin", "din tacirisin", "[sen] dindar insanların inançlarını sömüren birisin" gibi bazı ifadelerin düşmanca bir tonla sert saldırılardan oluştuğu doğrudur.

61. Her iki konuşmayı da bir bütün olarak inceledikten sonra, Mahkeme başvurucunun, kendi siyasi görüşleri ve algıları ile renklendirilen güçlü eleştirisini, davacı tarafından yerel yargulamalarda yapılan açıklamalara, başvurucuya göre, bir yanıt olarak oldukça muhalifçe bir üslup kullanarak iletmeyi seçtiğini gözlemlemektedir (yukarıdaki 8. ve 15. paragraflara bakın). Bazı ifadelerde yer alan "aşağılama", Anayasa Mahkemesinin işaret ettiği gibi (bakınız Anayasa Mahkemesi kararının 69. paragrafı), göz ardı edilemese de, daha ziyade, sözlerin yönlendirildiği kişi tarafından benimsendiği iddia edilen siyasi pozisyon hakkındaki tartışmaları beslemeyi amaçlayan kışkırtıcı bir üsluba sahip olma olarak kabul edilebilirler. Aynı zamanda, politikacıların tartışmaları sırasında kullandıkları bir tür siyasi tahkir olarak da kabul edilebilirler (bakınız kıyasen, *Jerusalem v. Avusturya*, no. 26958/95, § 40, ECHR 2001-II; *Roseiro Bento v. Portekiz*, no. 29288/02, § 44, 18 Nisan 2006; ve *Athanasios Makris v. Yunanistan* 55135/10, § 36, 9 Mart 2017; ayrıca bakınız yukarıda anılan *Lacroix*, § 44).

62. Bu bağlamda Mahkeme, herhangi bir ifade biçiminin yegane amacı hakaret ise, uygun bir tepkinin, ilke olarak, Sözleşme'nin 10 § 2 maddesini ihlal etmeyeceğine işaret etmektedir (bakınız *Skalka v. Polonya*, no. 43425/98, § 34, 27 Mayıs 2003). Bununla birlikte, bir ifadenin kaba doğası, yalnızca biçimsel etki için kullanıldığında kendi başına belirleyici değildir (bakınız yukarıda anılan *Nadtoka*, § 46). Dahası, tüm niyet ve amaçlarla, halkın dikkatini çekmek için tasarlanmış belirli ifadelerin kullanılması, Mahkeme'nin içtihadına göre kendi başına bir sorun oluşturmaz (bakınız *Couderc ve Hachette Filipacchi Associés*, yukarıda anılan, § 145; ayrıca bakınız *Flinkkilä ve diğerleri v. Finlandiya*, no. 25576/04, § 74, 6 Nisan 2010 ve *Pipi v. Türkiye* (dec.), no. 4020/03, 15 Mayıs 2009). Kaba ifadelerin kullanımı da kendi başına saldırgan bir ifadenin değerlendirilmesinde belirleyici değildir, çünkü yalnızca biçimsel amaçlara hizmet edebilir. Mahkemeye göre üslup, ifade biçimi olarak iletişimin bir parçasını oluşturur ve bu nedenle ifadenin içeriğiyle birlikte korunur (bakınız *Uj v. Macaristan*, no. 23954/10, § 20, 19 Temmuz 2011; ayrıca bakınız kıyasen, *Jiménez Losantos v. İspanya*, no. 53421/10, § 50, 14 Haziran 2016).

63. Mahkemenin yerleşik içtihadına göre, genel kaygı uyandıran bir konuda kamuya açık bir tartışmaya katılan bir kişinin, başkalarının itibarına ve haklarına saygı göstermesi gerekirken, bir dereceye kadar mübalağaya ve hatta kışkırtmaya başvurmasına izin verilir (bakınız özellikle *Mamère v. Fransa*, no. 12697/03, § 25, ECHR 2006-XIII ve *Lindon, Otchakovsky-Laurens ve July v. Fransa* [BD], no. 21279/02 ve 36448/02, § 56, ECHR 2007-IV). Özellikle, başvurunun iki siyasi konuşmasında yaptığı açıklamalar, siyasi tarzının bir parçası olarak ve çeşitli güncel konulara ilişkin kamu yararı tartışmasına katkıda bulunma olarak görülmelidir.

64. Mahkeme, bu nedenle, yerel mahkemelerin, davayı incelerken, itiraz edilen görüşleri bağlam ve ifade edildikleri biçim içinde ortaya koymadıkları sonucuna varmıştır (bakınız *Tuşalp*, yukarıda anılan, § 48). Özellikle "gerçekler" ve "değer yargıları" arasında bir ayrım yapmamışlar, ancak sadece konuşmalarda kullanılan ifadelerin davacının kişilik haklarına ve itibarına zarar verip vermeyeceğini değerlendirmişlerdir (bakınız kıyasen, *I Avgi Publishing and Press Agency S.A. ve Karis v. Yunanistan*, no. 15909/06, § 33, 5 Haziran 2008). Ancak, yerel mahkemelerin bu tür yargılamalardaki rolü, sözleri ne kadar iğneli olursa olsun sanığa eleştiri hakkını kullanırken hangi tarzı benimsemesi gerektiğini göstermekten ibaret değildir. Yerel mahkemelerin davanın bağlamı, kamu yararı ve dava konusu açıklamalarda bulunan kişinin niyetinin bir dereceye kadar kışkırtma veya mübalağanın olası kullanımını haklı gösterip göstermediğini incelemesi gerekir (bakınız *Kapsis ve Danikas*, yukarıda anılan, § 38).

(iv) İhtilaf konusu tedbirin orantılı olup olmadığı

65. Dikkate alınması gereken son faktör, başvuru sahibine uygulanan yaptırımın ciddiyetidir. Bu bağlamda Mahkeme, cezanın niteliği ve ağırlığının, bir müdahalenin orantılılığını değerlendirirken de dikkate alınması gereken faktörler olduğunu yinelemektedir (bakınız *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri*, yukarıda anılan, § 118, burada alıntı yapılan referanslarla).

66. Mahkeme mevcut davada, davacı tarafından yerel mahkemelerde açılan iki tür hukuk yargılamasının ardından, başvurunun tazminat olarak sembolik bir miktar değil, önemli bir miktarda 10.000 TL ödemesine karar verilmiştir. İlk olarak, bu yargılamaların doğası gereği cezai olmaktan çok medeni olması gerçeğinin - Hükümet tarafından dikkat çekildiği üzere - Mahkeme'nin müdahalenin gerekliliğine ilişkin yukarıdaki görüşlerini etkilemediğini not etmektedir (bakınız *Tuşalp*, yukarıda anılan, § 50). Buna ek olarak, başvurunun ödemesine hükmedilen tazminat miktarı önemli bir miktardır ve bu miktar kamu menfaatine ilişkin bir sorunla ilgili bir tartışma bağlamında başkalarını politikacıları eleştirmekten caydırabilir

kapasitededir (a.g.e.; ayrıca bakınız, kıyasen, *Cihan Öztürk v. Türkiye*, no. 17095/03, § 33, 9 Haziran 2009).

(v) *Sonuç*

67. Yukarıdaki bulgular ışığında, Mahkeme, yerel mahkemelerin, önlerindeki koşulları değerlendirirken ,bir yandan özel hayata saygı hakkını, diğer yandan ifade özgürlüğü hakkını tartmak için Mahkeme'nin içtihadında belirtilen ilke ve kriterleri adil bir şekilde dikkate almadığını sonucuna ulaşmıştır.

Dolayısıyla, Sözleşme'nin 10. maddesi ihlal edilmiştir.

II. SÖZLEŞMENİN 41.MADDESİNİN UYGULANMASI

68. Sözleşmenin 41. maddesi şu şekildedir:

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Taraf'ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

A. Tazminat

69. Başvurucu, uğradığını iddia ettiği manevi zarara ilişkin olarak 10.000 Euro talep etmiştir.

Ayrıca, iddia ettiği maddi tazminata ilişkin olarak 7.370,91 TL ve 7.411,14 TL (ilgili kur üzerinden sırasıyla yaklaşık 3.185 Euro ve 3.200 Euro) talep etmiştir. Bu meblağların, iki tür hukuk davasının ardından davacıya bilfiil ödediği miktara karşılık geldiğini açıklamıştır. Bu meblağların ödendiğine dair 4 Nisan 2013 tarihli destekleyici belgeler sunulmuştur.

70. Hükümet, başvurunun bu iddialarının dayanaksız ve aşırı olduğu görüşündedir. Manevi tazminat talebiyle ilgili olarak ise iddia edilen ihlalle illiyet bağı olmadığını ve Mahkeme'nin içtihadında hükmedilen meblağlarla uyumadığını eklemiştir.

71. Mahkeme, mevcut davada, başvurunun Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamındaki haklarının ihlal edildiğini tespit ettiğini işaret etmektedir. Bu ihlal ile başvurunun uğradığı maddi zarar arasında açık bir bağlantı olduğu görüşündedir. Buna göre, başvurucuya maddi tazminat olarak 6,385 Euro ödenmesine hükmetmiştir. Ayrıca manevi tazminat için 5.000 Euro ödenmesine karar vermiştir.

B. Masraflar ve giderler

72. Başvurucu, yerel mahkemeler önündeki masraf ve giderler için 1.626.45 TRY ve 1.668.45 TRY (sırasıyla yaklaşık 230 EUR ve 235 EUR) ve tercüme masrafları için 8.500 TRY (yaklaşık 1.197 EUR) talep etmiştir.

73. Hükümet bu iddialara itiraz etmiştir.

74. Mahkemenin içtihadına göre, bir başvurucu, ancak mahkeme masraflarının gerçekten ve zorunlu olarak yapıldığı ve miktarının makul olduğu kanıtlandığı takdirde mahkeme masraflarının geri ödenmesi hakkına sahiptir. Mevcut davada, elindeki belgeler ve yukarıdaki kriterler göz önüne alındığında, Mahkeme, başvurucuya tüm masraflar için 1,662 Euro ödenmesinin makul olduğunu düşünmektedir.

C. Temerrüt faizi

75. Mahkeme, temerrüt faiz oranının Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal borç verme oranına dayandırılmasının uygun olduğunu ve buna yüzde üç puan eklenmesi gerektiğini düşünmektedir.

BU NEDENLERLE MAHKEME,

1. Oybirligiyle, Sözleşme'nin 10. maddesi uyarınca yapılan şikayetin kabul edilebilir olduğuna;
2. Oybirligiyle Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine;
3. Bire karşı altı oyla,
  - (a) Davalı Devlet'in, başvurucuya Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi uyarınca kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde ödeme tarihinde geçerli olan kur üzerinden davalı Devletin para birimine çevrilecek aşağıdaki meblağları ödemesine:
    - (i) Maddi tazminat olarak 6,385 Euro, ilaveten yüklenebilecek her türlü vergi;
    - (ii) Manevi tazminat olarak 5,000 Euro, ilaveten yüklenebilecek her türlü vergi;
    - (iii) Masraf ve giderlere ilişkin 1,662 Euro, ilaveten yüklenebilecek her türlü vergi;

(b) Yukarıda belirtilen üç aylık sürenin bitiminden kararın kesinleşmesine kadar, temerrüt süresi boyunca Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal borç verme oranı artı üç yüzde puanı oranında yukarıdaki tutarlar için basit faiz ödenmesine;

4. Başvurucunun adil tazmin talebinin geri kalanını oybirliğiyle reddedilmesine karar vermiştir.

İngilizce olarak hazırlanmış ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 77 §§ 2 ve 3. maddesi uyarınca 27 Ekim 2020 tarihinde yazılı olarak tebliğ edilmiştir.

Stanley Naismith
Yazı İşleri Müdürü

Jon Fridrik Kjølbro
Başkan

YARGIÇ YÜKSEL'İN KISMEN MUTABIK VE KISMEN MUHALEFET ŞERHİ

1. Başvurucunun Sözleşme'nin 10. maddesi uyarınca yaptığı şikayete ilişkin olarak, mevcut davanın özel koşulları altında bu maddenin ihlal edildiği bulgusuna katılıyorum, ancak kararda belirtilen gerekçeye katılamıyorum.

2. Dava, parlamento çatısı altındaki meclis grubunun toplantılarında iki siyasi konuşma yapan ana muhalefet partisi genel başkanına karşı açılan iki hakaret davasıyla ilgilidir. Konunun özü, bir yanda başvurucunun 10.madde kapsamındaki hakları ile başka bir kişinin, yani söz konusu durumda Başbakan'ın, 8.madde kapsamındaki hakları arasında ihtilaf durumlarında Mahkeme içtihadının gerektirdiği şekilde bir dengeleme uygulaması gerçekleştirirken yerel mahkemelerin muhakemelerinde "gerçekler" ile "değer yargıları" arasında ayırım yapıp yapmadıklarıdır. Yerel mahkemelerin yaklaşımındaki eksiklik, sorunun temelinde yatmaktadır.

3. Kararın 58. paragrafında belirtildiği gibi, üçüncü bir tarafın davranışları hakkında iddialarda bulunulduğunda, gerçekler ile değer yargılarını birbirinden ayırmak bazen zor olabilir. Bununla birlikte, Mahkeme'nin yerleşik içtihadına göre, gerçekler ile değer yargıları arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir. Gerçeklerin varlığı ispatlanabilirken, değer yargılarının doğruluğu kanıtlanmaya elverişli değildir. Bir değer yargısının doğruluğunu kanıtlama gerekliliğini yerine getirmek imkansızdır ve bu durum 10. madde ile güvence altına alınan hakkın temel bir parçası olan düşünce özgürlüğünün kendisini ihlal eder (bakınız *Lingens v. Avusturya*, 8 Temmuz 1986, § 46, Series A no. 103; *McVicar v. Birleşik Krallık*, no. 46311/99, § 83, ECHR 2002-III; *Gorelishvili v. Gürcistan*, no. 04, § 38, 5 Haziran 2007; *Grinberg v. Rusya*, no. 23472/03, §§ 29-30, 21 Temmuz 2005; ve *Fedchenko v. Rusya*, no. 33333/04, § 37, 11 Şubat 2010). Mahkeme, bu nedenle, birçok davada gerçekler ve değer yargıları arasında ayırım yapılmadığını ortaya koymuştur (bakınız *OOO Izdatelskiy Tsentr Kvartirnyy Ryad v. Rusya*, no. 39748/05, § 44, 25 Nisan 2017; *Reichman v. Fransa*, no. 50147/11, § 72, 12 Temmuz 2016; *Paturel v. Fransa*, no. 54968 / 00, § 35, 22 Aralık 2005; ve *De Carolis ve France Télévisions v. Fransa*, no. 29313/10, § 54, 21 Ocak 2016).

4. Açıklamaların gerçeklerin beyanı veya değer yargıları olarak nitelendirilmesinin, öncelikle ulusal makamlara, özellikle de yerel mahkemelere tanınan takdir yetkisi alanına girdiğini hatırlatmalıyım (bakınız *Prager ve Oberschlick v. Avusturya*, 26 Nisan 1995, § 36, Series A no.313). Mevcut davada, Anayasa Mahkemesi kararının mülahazalarının çoğuna katılmama rağmen, yine de, yerel kararların özellikle sözlerin

aktarıldığı üsluba atıfta bulunduğunu ve gerçekler ile değer yargıları arasındaki ayrımı dikkate alarak yeterli gerekçelendirmeyi ortaya koymadıklarını belirtmek isterim. Bu bağlamda, örneğin, başvurunun zimmete para geçirme iddialarına ilişkin davalara yönelik açıklamalarının (özellikle 4. paragrafa bakınız) kolaylıkla değer yargısı olarak değerlendirilebileceğinden şüphelerim var. Fikrimce, başvurunun bazı sözleri gerçek beyanlar olarak sınıflandırılabilir ve başvurunun varlığını kanıtlamasını gerektirebilir. Bunların ışığında, Anayasa Mahkemesi de dahil olmak üzere yerel mahkemelerin kararlarında bu konuda herhangi bir tartışma görmüyorum.

5. Ulusal bağlam göz önüne alındığında, iki konuşmada kullanılan dil ve ifadelerin aşağılayıcı nitelikte kabul edilebileceği ve bir dizi hakaret olarak değerlendirilebileceği, eleştiri olarak değerlendirilemeyeceği konusunda Anayasa Mahkemesi ile hemfikirim. Bununla birlikte, Mahkeme içtihadının uyguladığı standardın, konu iki siyasi figür arasındaki siyasi söylem söz konusu olduğunda, mevcut davada ulusal mahkemeler tarafından uygulanandan daha yüksek olduğunu belirtmeliyim. Siyasi ifade üzerindeki kısıtlamaları gerekçelendirmek için çok güçlü nedenler gerektiğinden, siyasi ifade, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında yüksek düzeyde korumaya sahiptir (bakınız *Morice v. Fransa* [BD], no. 29369/10, § 125, ECHR 2015) ve mevcut davadaki konuşmalar gibi, doğası gereği siyasi nitelikte olan konuşma kısıtlamaları için Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi kapsamında çok az alan vardır (bakınız *Rashkin v. Rusya*, no. 69575/10, § 18, 7 Temmuz 2020, henüz kesinleşmemiş).

6. Politikacıların görev ve sorumluluklarını vurgulayan Anayasa Mahkemesinin görüşlerini tam olarak paylaştığımı vurgulamalıyım. Kanaatimce politikacılar, siyasi muhalifleri hakkında kaba, aşağılayıcı, aşağılayıcı ve aşağılayıcı bir dil kullanmaktan kaçınmalıdır. Yerel mahkemelerin kararları ve mevcut karar bir tartışmaya girmiş ve gerçekler ve değer yargıları arasındaki ayrımı gerekçelerinde tatbik ettikten sonra başvurunun ifadelerinin özünü değerlendirmişse, 10. maddenin sağladığı korumanın sınırlarının aşılp aşılmayacağına dair sonucumun aynı olacağından şüpheliyim.

7. Mahkemenin yalnızca 10.maddenin usul bakımından ihlal edildiğine karar vermesi gerektiğine inanıyorum. Böyle bir durumda ve yukarıdakilerin ışığında, usul ihlali tespitinin, başvuru tarafından talep edilen zarar için kendi başına yeterli adil tazmin teşkil edeceğini düşünüyorum ve bu nedenle 41. maddede adil tazmin ile ilgili bulguyu kabul etmediğimi bilginize sunuyorum.